

## DANAŠNJI POGLED NA KOPITARJEVO DELO

Na Kopitarjeve poglede na starocerkvenoslovansko fonologijo je močno vplivala slovenščina. Nekateri od teh pogledov so bili popolnoma napačni, druge pa moramo vzeti resno in jih gledati v luči sodobne lingvistične teorije. V splošnem moramo šteti Kopitarja med največje slovanske filologe.

Kopitar's notions of Slavic historical phonology were heavily influenced by his native Slovene. Some of these notions were completely false, but other notions must be taken seriously in the light of contemporary linguistic theory. In sum, Kopitar must be classed as one of the great Slavic philologists.

V tem članku bom nekatere Kopitarjeve poglede na starocerkvenoslovansko fonologijo primerjal z današnjimi.

Po Jagićevem mnenju (Jagić, 1910, 202) je Glagolita Clozianus Kopitarjevo večje delo, ki je nastalo po srečnem naključju. 30. junija 1830 je neki Drechsler ponudil na prodaj dunajski sodnijski knjižnici v nemščini napisan pergamentni zvitek katastrov (Urbar, piscovye knigi) s Tirolskega. Kopitar je obvestil o tem nekega Di Paulija, predsednika tirolskega sodišča (sudebnaja palata). Di Pauli mu je iz hvaležnosti sporočil, da obstaja slovanski pergamentni rokopis, o katerem pravijo Italijani, da je iz 6. stoletja. Lastnika rokopisa, grofa Parisa Cloza, so pregovorili, da je rokopis poslal za nekaj časa na Dunaj. Za knjižno objavo ga je Kopitar pripravil l. 1835, torej pet let po tistem, ko je zvedel zanj, do natisa pa je končno prišlo l. 1836.

Vsekakor se lahko strinjamo z Grivčevu pripombo (Grivec, 1943, 342), da bi bilo pametno (jaz bi rekel: zelo pametno) poimenovati to Kopitarjev glagolit. Po Clozu se imenuje samo zato, ker je bil v času Kopitarjeve izdaje grof Paris Cloz njegov začasni lastnik. Vendar ne grof Paris Cloz, ampak Jernej Kopitar se je tega pomembnega spomenika lotil in ga objavil. Zares, kot je Grivec zapisal: »Če bi ga bil izdal dvajset let kasneje, bi ga bil drugače imenoval.«

Kot vemo, sestoji Codex Clozianus iz petih pridig; prvo in tretjo pripisujejo sv. Janezu Krizostomu, četrto sv. Atanaziju, peto Epifaneju, druga pa je anonimna. Rokopis sam ima dva dela: trentski del, ki vsebuje platnico in liste 1 in 2 ter 5 do 14, in innsbruški del, ki vsebuje lista 3 in 4. Kopitarjeva izdaja vsebuje samo trentski del. Dostál, 1959, 7, piše, da je bil ta glagolit za svoj čas zelo zanimiv in dragocen, posebno še zato,

ker se je Kopitar ob tej priložnosti lahko razpisal o slovanskih zadevah ter o jeziku in njegovem pravopisu. Kopitarjeva izdaja sestoji v bistvu iz treh delov: (1) Prolegomena (str. I—LXXX), (2) Opus ipsum (str. 1—44) in (3) Epimetron (str. 1—86); na koncu sta dodani dve tabeli. Tukaj nas zanima predvsem Epimetron ali dodatno gradivo, ker vsebuje Kopitarjevo slovnico stare cerkvene slovanščine.

Kopitarjev pogled na starocerkvenoslovanski samoglasniški sistem, kot ga izpričuje ta izdaja, je bil pod velikim vplivom njegovega poznanja slovenščine.

Kopitar piše, 1836, 51, da je bilo pet ali šest enojnih samoglasnikov (*vocales simplices et proprias*), namreč *а, ѿ, и (і), ѿ (w), ѿѣ (8)* in morda *ѣ*. Kopitar sam pravi, da piše *morda*, ker vse prejšnje slovnice, celo najbolj kritična (*acutissimus*) Vostokova, ne pa Dobrovskega, pišejo, da je *ě* je. Kopitar trdno zanika, da so *ě* sploh kdaj zamenjavali z *e* ali *je*, čeprav je nenaglašeni *ě* prešel v *ѣ* pri davnih prednikih, prim. *trъgubъ* 'trojen'. Iz vsega tega je povzel, da je bil *ě* za Metoda ozki francoski *é* (*é fermé Gallorum*) in da so *rěka* izgovarjali ne *rjeka*, ampak *réka*, kot to danes delajo Zagrebčani in Kranjci. Kopitar se tudi vprašuje, ali glede na to, da imajo Kranjci široki (nizki) *o* in ozki (visoki) *o*, sploh lahko kdo dvomi (*possit quis dubitare*), da je Ciril z omikronom in omego zaznamoval prav tako razliko. Če bi manj pogrešali dokazilnih besedil, po Kopitarjevem nikakor ne bi mešali omego in omikrona, saj prikazujeta različna glasova.

Kopitar meni, da obstajata dva nema samoglasnika, *ѣ* in *ѣ*, ki označujeta glas, podoben hebrejskemu polglasniku. Če *bratъ* in *pъtъ* transkribiramo po francosko, lahko napišemo *bratte* in *pote* ali *ponte*.

Kopitar je vsaj v začetku mislil, da se bo Josef Dobrovský, oče slovanske filologije, smejal nad Vostokova primerjavo starocerkvenoslovanskega *q* s poljskima *ą* in *ę*. Čeprav se Dobrovský temu ni smejal, je pa le napisal svojemu prijatelju Bandtkeju 4. marca 1824: »Wostokows Einfall *q* für das poln. *ą* und *ę* zu halten, ist ohne Grund.« (Jagić, 1910, 131.) V pismu z dne 15. marca 1824 je Dobrovský idejo Vostokova označil za fantazijo (Petrovskij, dec. 1911, 308).

Ko je bil čas za izdajo besedila Glagolita Clozianus, l. 1836, je Kopitar, 51, napisal, da *ę* in *q* zaznamujeta ali dolge samoglasnike ali nosne samoglasnike, čeprav je v svojem seznamu samoglasnikov na isti strani napisal besedo *nasales* z vprašajem. Jagić, 1910, 203, je bil presenečen nad Kopitarjevo odklonitvijo od Vostokova odkritih nosnih samoglasnikov, posebno še, ko je pravilno primerjal *plęsati* z gotskim *plinsjan* 'ple-sati', *pěnězъ* z germanskim *phening* in *useręzъ* z *ausahriggs* 'uhan'. Ravno

tako je bil presenečen Petrovskij, dec. 1911, 308, ki citira Kopitarja s »Kirill edva li znal poljakov«, kar je najbrž prevod Kopitarjevega stavka v nemščini, 1822 (ponatis Spisov, 231): »Die Polen kannte Cyrill wohl schwerlich.« Petrovskij, 1911, 308, ima verjetno prav v svoji domnevi, da je Kopitar mislil, da je Vostokov videl v nosni izgovarjavi samoglasnika polonizem. Kopitar omenja, 1922 (ponatis Spisov, 231-2), da ima sodobna bolgarščina *zōbō, mōžb, galōbō* ali *zabō, mažb, sa, igraja* (črka -e), *pletā, igraxa, pletoxa* itd. za *zubō, mužb, golubb, su, igraju, pletu, igraxu* itd., vendar priznava, da so bili morda prej nosniki, kot izpričujeta madžarska sposojenka *galamb* 'golob' in romunska sposojenka *porunka* 'naročilo'. Kot je znano, se je Vostokov opiral na proučevanje Ostromirjevega evangelija, ki ga je transkribiral djak Gregor, in Kopitar piše, da ni treba domnevati, da bi bil Gregor bolj skrbljiv in vesten (ängstlicher oder gewissenhafter) kot njegovi sodobniki, ki so prepisovali Izbornike Svjatoslava I. 1073 in 1076. Gregor je bil morda Poljak ali pa je lahko imel druge vzroke, da je pisal staroslovanski *u* kot *q* tam, kjer ima poljsko narečje *q* in *ę*, če niso bili napisani na isti način v njegovem izvirniku. Še bolj presenetljivo je pa to, da Kopitar celo omenja, da Korošci (kakor tudi Bolgari) kažejo znake nazalnosti v severnokoroških Brižinskih spomenikih.

Mislim, da nam je s sodobnega vidika kaj lahko obsoditi Kopitarja za to, ker ni prepoznal obstoja nosniških samoglasnikov v starocerkvenoslovanščini. Imeniten dokaz za obstoj teh nosnikov imamo na primer v baltskih istoizvornih besedah, kot lit. *rankà* 'roka' in *minti* 'tretji' (kot v *minti lina* = rusko *mjat' len* 'tretji lan'). Pa vendar: v zgodovini znanosti zelo redko naletimo na sodobnike, ki sprejmejo nove ideje. Max Planck (kot ga citira Barber, 1961, 597) pravi: »Nova znanstvena ideja ne zmaga zato, ker bi prepričala svoje nasprotnike, da niso imeli prav, ampak zato, ker njeni nasprotniki naposled umrejo in zraste nov rod, ki to idejo že pozna.«

Lep primer iz zgodovine jezikoslovja je napad Augusta Friedricha Potta I. 1870 na Grassmannovo pravilo: da čuti, pravi (str. 18), kako se mu skrivna groza (geheimer Schauder) pretaka po žilah, ko vidi take pošastne rekonstrukcije kot *\*bhandh* za sanskrtsko *bandh* 'povezati' in *\*phenth* za grško *penh*. Danes seveda sprejemajo Grassmannovo stališče skoraj vsi indoevropeisti. Torej res ne moremo preveč grajati Kopitarja za to, kar je storil tudi skoraj vsak drug ugleden znanstvenik v zgodovini, namreč, zavrgel novo znanstveno teorijo. F. Bezljaj je zapisal: »Žal se človek najteže otrese tega, kar se je v mladosti naučil« (1976, 12-3).

Kopitar (1836, 51) navaja tudi dvoglasnike (očitno ne da bi jih razlikoval od dvočrkij), ki po njegovem izhajajo iz neuporabe črke *J*, ki jo je Srb Vuk dodal abecedi in se s tem izognil dvoglasnikom. Dvoglasniki so: *ja*, *je* (*ji* in *jo* ne obstajata), *ju*, *jě*, *jô* in (kot je izpričan v tem glagolskem spomeniku, kakor tudi v cirilskem Ostromirjevem evangeliju, ki ga je uredil Vostokov) *ѣ* (ki ga pa sedaj Rusi, ki jih je nepravilno poučil Srb Ciprian, pišejo z *y* (*jery*), toda ga pravilno izgovarjajo kot dvoglasnik *-ѣj*). Kopitar je seveda pisal v času, ko še niso mislili o fonemih ali ločevalnih značilnostih, in bi ga bilo zato spet neupravičeno grajati, ker ni dognal, da so ju lahko izgovarjali kot *ü* (Diels, 1932, 23, 43) in *jô* kot *ö* (Lunt, 1974, 20). Vseeno je zanimivo, da, kar se tiče fonemov (oz. fonemskih zaporedij) *je* in *jě*, lahko zares govorimo o rezultatih diftongizacije.

Na tem mestu bi rad opozoril na misel Henninga Andersena, 1972, 43, da se razvoj protetičnih soglasnikov lahko šteje za diftongizacijo. Andersen, 1972, 29, navaja iz mnogih poljskih narečij primere tipa *igła* za *igla*, *jeva* za *Ewa* 'Eva', rekoč, da pri takih diftongizacijah »kasni začetek specifičnih resonančnih lastnosti samoglasnika v začetku zloga glede na začetek njegovih samoglasniških značilnosti«. Andersen pravi nadalje (30): ».../ invariantna oblika arhetipnega zloga je nasprotje med elementom z nizko intenziteto, ki oblikuje začetek, in elementom z visoko intenziteto, ki oblikuje vrhunec«. Ne bom se spuščal v dokaj zapletene podrobnosti Andersenove argumentacije; bistveno je to, kot sem že omenil, da ima protetični soglasnik /j/ lahko svoj izvor v diftongizaciji, in da Kopitarjevo poimenovanje teh samoglasniških zvez z *j*-jem za dvoglasnike vsaj odraža njih izvor, saj morda ta zaporedja zares lahko obravnavamo kot dvoglasnike.

Rad bi tudi opozoril na Kopitarjevo razčlenbo starocerkvenoslovanskega jerija (*y*) v dvoglasnik *ѣj*. Danes običajno domnevajo, da je bil starocerkvenoslovanski jeri (*y*) visoki srednji samoglasnik (Lunt, 1974, 25), toda tudi možnost, da je bil to dvoglasnik, ima svoje privržence. Tako npr. piše Diels, 1932, 39–40: »Für das Aksl. ergibt sich jedenfalls keine völlige Sicherheit, doch gebe ich zu, dass der Schriftschöpfer für einen völlig einheitlichen Laut wohl auch ein einheitliches Zeichen gefunden haben würde, mit dem Doppelzeichen also wohl wirklich eher einen Diphthongen gemeint hat.« Mnenje, da gre za dvoglasnik, zagovarja tudi A. Thomson, ki je zapisal, 1928, 352: »Spuren der ursprünglichen Natur des *ѣj* werden sich auch in den Sprachen finden, in denen es später in *i* übergegangen ist. Ich will nur auf einiges hinweisen, was ich schon vor 20 Jahren anführte. So haben wir in den Freisinger Denkmälern *mui* =

=  $\text{mxi}$   $\widehat{\text{mũ}}$ ,  $\text{bui}$  =  $\text{bxi}$ ,  $\text{buiti}$  =  $\text{bxi} \text{ti}$ ,  $\text{imugi}$  =  $\text{imxi}$  und nichts nötigt uns mit VONDRAK Vgl. sl. Gr. I. S. 129, hier einen Einfluß der deutschen Graphik zu sehen. Eigennamen wie Fiustriz können allerdings verdeutsch sein. Das  $\widehat{\text{ui}}$  hatte sich damals nur unter Mitwirkung eines Labials in längerer Position erhalten. Daß wir daneben  $\text{muzlite}$  <  $\widehat{\text{mũ}}\text{slite}$  oder  $\text{zimizla}$  <  $\widehat{\text{sũ}}\text{mũ}\text{isla}$  finden, ist verständlich, da auch im Russischen in solcher Stellung (мыслите, смысла)  $\text{xi}$  verkürzt uns wenig diphthongisch klingt. <

Novejše zagovarjanje tega stališča najdemo pri V. Terrasu, ki predlaga, 1947, 119–120, da bi morda lahko množinsko orodniško končnico ( $\text{rab-}$ ) $\text{y}$  izpeljevali iz zaščitenega in cirkumflektiranega  $\text{*oi}$  v končnici  $\text{*ōis}$ , ki se je v končnem zlogu obdržala tudi še potem, ko je  $\text{*oi}$  na splošno že prešel v  $\text{-ě}$ , in je nato prešel preko  $\text{oi}$  v  $\text{y}$ . Čeprav se ne strinjam s Thomsonom in Terrasom, vseeno opozarjam na zanimivo dejstvo, da govorci baltskih jezikov dojemajo oz. sprejemajo slovanski  $\text{y}$  kot  $\text{ui}$ . Znani litovski jezikoslovec Kazimieras Būga, 1912, 10, navaja šest litovskih besed, kjer se vidi ta pojav:  $\text{būlis}$  'vrsta trave, chaerrefolium' < belorusko  $\text{byl'}$ ;  $\text{kuila}$  'kila' — izposojena, ko je bila ruska oblika še  $\text{kyla}$ ;  $\text{mūilas}$  'milo' <  $\text{mylo}$ ;  $\text{mūitas}$  'carina, taksa' <  $\text{myto}$ ;  $\text{smūikas}$  'violina' <  $\text{smykz}$ ;  $\text{tuīnas}$  'kol, drog' <  $\text{tynz}$ . Morda je mnenje, da je  $\text{oi}$  dvoglasnik, prišlo celo iz ruskih virov. Adodurov, na primer, v svojih Anfangs-Gründe der Russischen Sprache I. 1731, 4, opisuje ruski  $\text{y}$  takole: »Eigentlich aber ist seine Pronunciation wie ein  $\text{Uy}$ , so dass diese Vocale gleichsam zusammen gegossen werden« (citirano iz Drei Russische Grammatiken, ponatisnjeno 1969). Zapis o tem, da se  $\text{y}$  izgovarja kot kratek  $\text{ui}$ , najdemo prav tako v delu Zametka o transkripcii, 3, ki ga tudi pripisuje Adodurovu. (Uspenskij, 1975, 37.)

Trubeckoj, 1931, 322, je izrazil mnenje, da so  $\text{y}$ , čeprav so ga fonetično realizirali kot dvoglasnik, vseeno zaznavali kot enoglasnik, in bi samo tujec opazil njegovo dvoglasniško izgovarjavo, domačin je ne bi. Trubeckoj pravi dalje, 322: »Auch das russische  $\text{y}$  soll ja objektiv-phonetisch ein Diphthong sein, aber kein normaler Russe (selbst kein phonetisch geschulter, wie der Verfasser dieser Zeilen) bemerkt dies.«

Lahko predpostavljamo, da se je v času, ko je stari indoevropski dvoglasnik  $\text{*au}$  (<  $\text{**eu}$  in  $\text{**au}$ ) prehajal v slovanski  $\text{ũ}_2$  (prim. slovansko  $\text{turz}$  poleg litovskega  $\text{taūras}$ ), stari indoevropski  $\text{*ū}_1$  spremenil v dvoglasnik  $\text{*ui}$  (preden je prešel v  $\text{y}$ , prim. slovanski  $\text{synz}$  poleg litovskega  $\text{sūnūs}$ ). Fonološka razlika bi ostala in  $\text{*ui}$  bi bil vmesna stopnja pred

poznejšo spremembo v enoglasnik *y*. To bi bilo v nasprotju z Andersenovo karakterizacijo monoftongizacije (1972, 43): »Navadno se začetni del diftongiziranega segmenta popolnoma istoveti z nezaznamovanim, zadnji del segmenta pa z zaznamovanim členom nasprotja.« Ker je oznaka temen (gravisen) zaznamovana vrednost za razpršene (difuzne) samoglasnike (Andersen, 1972, 22), je zaznamovan začetni, in ne drugi segment. Andersen pravi nadalje, 43, da je pri diftongizaciji navadno spremenjen začetni del segmenta. Zato se zdi, da podmena, da se enoglasnik \**ū*, spremeni v dvoglasnik \**ui*, preden preide v *y*, nasprotuje temu pojmovanju.

Čeprav ne poznam nobenih izjem od Andersenovih primerov, je treba vseeno pomniti, da je pojem *j e z i k o v n e u n i v e r z a l i j e* do danes statističen pojem, ki sloni na proučevanju poznanih jezikov. Nobenega vzroka ni za domnevo, da obstoječe zares izčrpa možno. Lahko se zgodi, da en sam jezik nasprotuje navideznim jezikovnim univerzalijam. Tako je na primer Comrie, 1978, 393, zapisal, da je proučevanje avstralskega domačinskega jezika djirbal popolnoma spremenilo naše poglede na skladijsko ergativnost. Lahko si zamislimo, da bi bilo prebivalstvo, ki govori djirbalščino, izginilo brez sledu, in nova dejstva sploh ne bi bila utegnila zmotiti naših pojmov o ergativnosti. Statistični pojmi za ugotavljanje verjetnosti, da jezikovni pojav obstaja, so nekoristni. Statistični obstoj kake jezikovne značilnosti ali posebnosti je odvisen od obstoja prebivalstva, ki tisti jezik govori. Toda obstoj prebivalstev, ki govorijo razne jezike, ni odvisen od jezikovnega tipa, ampak od takih zgodovinskih naključij, kot so vojske, lakota, kuga in druge nadloge, požar, povodenj, rasna plodnost itd. Če bi vsi govorci aglutinacijskih jezikov (A) ali jezikov brez vezanih oblik (B) izumrli, to še ne bi naredilo take jezikovne tipe nemogoče.

Tevtonski vitezi so skoraj uničili baltske jezike, toda tudi če bi jih bili uničili, bi vseeno lahko napravili tipološko klasifikacijo baltskih jezikov. Bilo bi dejansko ravno tako razumno imeti za osnovo jezikoslovno pomembnost jezika na podlagi števila govorcev. Prepričan sem, da na primer nihče ne misli, da je ruščina bolj važna kot slovenščina že samo zato, ker je več govorcev ruščine kot slovenščine. To morda nekaj pove o rasni plodnosti, gotovo pa ne pove ničesar o jezikovni tipologiji, razen če kdo zagovarja navidezno neverjeten pojem, da sta rasna plodnost in jezikovni tip povezana.

Čeprav je torej Andersenovo pojmovanje očitno plodonosno in se mi zdi, da indoevropski \**ū* ni prešel v slovanski *y* preko \**ui*, kljub temu

o tem ne moremo biti povsem prepričani, ker obstajajo filozofski vzroki, da dvomimo o koristnosti jezikovne tipologije.

Končno naj še omenim Shevelova, 1965, 379, ki je zapisal: »Skratka, ni izključeno, da bi bila nekatera sl(ovanska) narečja, najverjetneje na Balkanu, lahko imela *y* s fonetično vrednostjo dvoglasnika *ui*. Toda nemogoče je ustvariti si o tem dokončno mnenje in ugotoviti zemljepisno lego takih narečij, če so res obstajala.«

Kopitar piše, 1856, 51, da je slovanskih soglasnikov 16: *b, v, g, d, ž, dz* (in *z*, ki ga pa očitno ne razlikuje v izgovarjavi, vsaj po tabeli na str. 48 sodeč), *k, l, m, n, p, r, s, t, x, š*. Nadalje piše, da lahko domnevamo, da so po vzorcu grških sestavljenih črk *ksi* in *psi* iznašli črke  $\xi$  za *št* ali *šč*, *c* za *ts* in *č* za *tš*. Enako je napisal l. 1808, 6: »Nach Art der zwey compendiorum scripturae (grških črk) *ksi* und *psi* erfand Kyrill auch (cirilsko) *c* statt *ts* oder *tz* (wie die spaeteren Griechen den Nahmen ihres Landmanns TZETZHC schrieben) Z. B. *cěliši*.«

Danes je seveda v slovanskih jezikih običajno klasificirati *c, č* in *dž* kot enotne foneme, in sicer navadno na podlagi dejstva, da niso daljši kot enotni fonemi. Naj citiram tukaj Toporišičevo opredelitev teh glasov, 1976, 77: »Zlitnike *c, č* in *dž* delamo tam kot ustrezne zapornike in priporneke, torej na mestu za *t* in *s* oz. *t* in *š* ter *d* in *ž*; čeprav so *c, č* in *dž* na začetku zaporni, v drugi polovici pa priporni, jih vendar čutimo kot enotne glasove in navadno tudi niso daljši od ustreznih zapornikov ali pripornikov. Zobni zlitnik je sičnik, zadlesnična pa sta šumevca.«

Kar se tiče izgovora *t* in začetnih elementov pri *c* in *č*, lahko vidimo iz skiagrama (Toporišič, 1976, 74, 77), da je jezik pri izgovarjavi *t* pri zobeh, pri *c* je malo potegnjen nazaj, najbolj potegnjen nazaj pa je pri *č*.

V ruščini dela razliko med *ts* in *c* dolžina sičnika. Tako Avanesov, 1968, 82, primerja *pocarstvovat' s podsaživat' in otsaživat'* in pravi, 1968, 152, da je *ts* pravzaprav [cs]. Pravi tudi, da imamo v zaporedju — edninska končnica 3. os. plus povratni členek *-sja* — pravzaprav *c* z dolgo zaporo. Tako dobimo *nesutsja kot nesu[tɕɨ]* itd. Nadalje pravi Avanesov (152), da se zaporedja *ts* in *ds* za samoglasnikom na meji med korenem in pripono izgovarjajo v pogovornem jeziku kot *c*, npr. *bratskij* [brac-kɨ], *detskij* [deckɨ], *gorodskoj* [-ckóɨ] itd.

V. E. Adodurov, 1731, 5, je zapisal, da se mora cirilska črka *c* izgovarjati kot nemški *Z* in da bi se moral ruski *otecb* izgovarjati (po nemško) *otez*. Uspenskij, 1975, je opisal in ponatisnil anonimen rokopis ruske slovnice, ki ga je našel v rokopisnem oddelku v knjižnici Ruske akademije znanosti. Avtor tega rokopisa, začetega l. 1738 (Uspenskij, 14), je

verjetno spet V. E. Adodurov. Ta slovnica je najbrž prva ruska slovnica v ruščini (Uspenskij, 98) in je starejša od Lomonosove. V njej so *c*, *č* in *šč* imenovani zloženi soglasniki (*složnyja soglasnyja*), zato ker je *c* sestavljen iz *t* in *s*, *č* iz *t* in *š*, *šč* pa iz *š* in *t* in *š*.

Problem glagolske in cirilske črke *c* je morda povezan z njenim zvenečim nasprotkom *dzělo*. Če je ta črka izpeljana iz grške *zete* (ki je po mnenju starejših grških slovničarjev tudi sestavljena črka), kot sta mislila Taylor in Jagić (Vajs, 1932, 64), so potem pač mislili, da je morda tudi črka *dzělo* sestavljena.

Če upoštevamo vse omenjeno, se lahko vprašamo, ali ne izhaja sodobno slavistično mnenje, da sta *c* in *č* enotna fonema, vsaj delno iz dejstva, da so se ju odločili zapisovati s po eno črko? Zdi se, da prave razlike med fonemskimi /ts/ proti /c/ in /tš/ proti /č/ ne bi bilo, ker nastanejo zaporedja /t/ plus /s/ in /t/ plus /š/ samo pri morfemskih stikih, kot npr. slovensko *srce* proti *bratski*. V teh primerih morfemska meja (*src+e*, *brat+ski*) dovolj zaznamuje razliko med /c/ in zaporedjem /t/ plus /s/.

Na koncu lahko rečemo, da so nosni samoglasniki v starocerkveno-slovanščini zares obstajali in da verjetno ni bilo razlike med širokim in ozkim *o* kot v sodobni slovenščini. Na drugi strani pa je Kopitarjeva misel, da je znak *ѡ* prvotno predstavljal /ui/ in ne *y*, brez dvoma odprto vprašanje, kot to potrjuje citat iz Trubeckojja. Prav tako je Kopitarjevo mnenje, da *c* lahko predstavlja dva glasova, še vedno branljivo. Poleg tega so sodobne teorije o diftongizaciji, kot npr. ta, ki jo predlaga Henning Andersen, v skladu s Kopitarjevo idejo, da naj bi obravnavali, vsaj v začetku razvoja, protetični *j*- kot začetni element dvoglasnika. Kopitarjevo veliko zanimanje ter skrbno in trdno delo pri propagiranju pomembnosti slovanskih jezikov je bilo neprecenljive vrednosti v začetku prejšnjega stoletja. Njegov prispevek slovanski filologiji je več kot očit.

#### LITERATURA

- Adodurov, V. E. 1731. Anfangs-Gründe der Russischen Sprache. St. Petersburg, Kayserl. Academie der Wissenschaften Buchdruckerey. (Glej Drei Russische Grammatiken, str. X in ponatis teksta.)
- Andersen, Henning. 1972. Diphthongization. Language 48. 11—50.
- Avanesov, R. I. 1968. Russkoe literaturnoe proiznošenie. Moskva, Prosveščenie.
- Barber, Bernard. 1961. Resistance by scientists to scientific discovery. Science 134. 596—602.
- Bezljaj, F. 1976. Petindvajset let dela za slovenski etimološki slovar. XII. Seminar slovenskega jezika literature in kulture. Str. 7—15 v Zborniku predavanj, uredila Helga Glušič. Ljubljana.

- Būga, Kazimieras. 1912. K voprosu o kronologiji litovskix zaimstvovanij s russkogo. Izvestija otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti imperatorskoj akademii nauk 17.1.1—49. Ponatisnjeno v Rinktiniai raštai, zv. 1., 339—383, uredila Z. Zinkevičius in V. Mažiulis. 1958. Vilnius, Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Comrie, Bernard. 1978. Ergativity. Str. 329—394. V Syntactic typology, uredil Winfred P. Lehmann. Austin and London, University of Texas Press.
- Diels, Paul. 1932. Altkirchenslavische Grammatik. Heidelberg, Carl Winter.
- Dostál, Antonín. 1959. Clozianus: Codex palaeoslovenicus glagoliticus, tridentinus et oenipontanus. Praga, Nakladatelství Československé akademie věd.
- Drei Russische Grammatiken. Nachdruck der Ausgaben von 1706, 1751 und 1750 mit einer Einleitung von B. O. Unbegaun. 1969. München, Wilhelm Fink Verlag.
- Grivec, F. 1943. Clozov-Kopitarjev glagolit v slovenski književnosti in zgodovini. Str. 341—408. Razprave I. Zv. 21. Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani. Filozofsko-filološko-historični razred.
- Groening, Michael. 1750. Rossijskaja grammatika. — Thet är Grammatica Russica, eller Grundelig Handledning til Ryska Språket. Stockholm, Kongl. Tryckeriet. (Glej Drei Russische Grammatiken, str. XII in ponatis.)
- Jagić, I. V. 1910. Enciklopedija slavjanskoj filologiji, zv. 1. Istorija slavjanskoj filologiji. Sanktpeterburg.
- Jerneja Kopitarja spisov II. del, 1. knjiga. 1944. Uredil R. Nahtigal, Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Kopitar, J. 1808. Grammatik der Slavischen Sprachen in Krain, Kärnten und Steyermark. Laibach.
- Kopitar, J. 1822, J. Dobrovský's Institutiones linguae slavicae. Jahrbücher der Literatur (Jan.-Feb.-März, Art. IV). 17. 66—107. (Ponatisnjeno v Spisih, str. 194—237.)
- Petrovskij, N. 1911. Kopitar' i »Institutiones linguae slavicae veteris« Dobrovskago. Zurnal Ministerstva narodnago prosvěščeniya. Okt. 236—314; nov. 90—148; dec. 274—321.
- Pott, August Friedrich. 1870. Die Umstellung des Hauches. KZ 19. 16—42.
- Shevelov, George Y. 1965. A prehistory of Slavic. New York, Columbia University Press.
- Terras, Viktor. 1947. Zur Geschichte des slavischen y. Zeitschrift für slavische Philologie 19. 118—120.
- Thomson, A. 1928. Beiträge zur Geschichte des Diphthongs y in den slavischen Sprachen. Zeitschrift für slavische Philologie 4. 342—356.
- Toporišič, J. 1976. Slovenska slovnica. Maribor, Založba Obzorja.
- Trubetzkoy, N. 1931. Zum phonologischen Vokalsystem des Altkirchenslavischen. Annales Academiae scientiarum fennicae. Series B. 27.317—325 = Mélanges de Philologie offert à M. J. J. Mikkola.
- Unbegaun, B. O. 1969. Einleitung v Drei Russische Grammatiken, gl. tam.
- Uspenskij, B. A. 1975. Pervaja russkaja grammatika na rodnom jazyke. Moskva, Nauka.
- Vajs, Josef. 1932. Rukovět hlholské paleografie. Praga, Náklad slovanského ústavu.
- Zametka o transkripciji — nedatirano in nepodpisano sporočilo, ki se začne z besedami »Kažetsja čto pol'skoj maněr'' k'' vyraženiju latinskimi literami zvonu rossijskix'' liter''...« Arxiv Akademii nauk (citirano iz Uspenskaga, 1975, 225).

## SUMMARY

This paper discusses Kopitar's views on Slavic phonology chiefly as they are set forth in his *Glagolita Clozianus*. It is obvious that these views were heavily influenced by his native Slovene, e.g., the notion that Cyril must have made use of the difference between the omicron and omega to show an assumed difference between an open and a close *o*. Kopitar was surely wrong to dispute the view that nasal vowels existed in early Slavic, and it is surprising that he did so since he correctly compared Gothic *plinsjan* with Slavic *plęsati* 'to dance,' etc. Kopitar's notion that there existed the diphthongs *je*, *ję* is compared with Henning Andersen's notion that the development of prothetic consonants can be considered the result of a diphthongization. Perhaps Kopitar and others who shared the idea that *je* was a diphthong were on the right track.

Undoubtedly Kopitar's idea that *y* was a diphthong *ɤj* is a result of the influence of his native Slovene. On the other hand the commonly accepted belief that Old Church Slavic *y* was a high, unrounded, central vowel, although most likely in this author's opinion, could be logically disputed as have, for example, A. Thomson and V. Terras. Kopitar's views of the fricatives *c* and *(d)z* are contrasted with those of Avanesov (for Russian) and Toporišič (for Slovene). It is concluded that Kopitar's work, although sometimes based on incorrect principles, furnished a solid foundation for further work on Slavic phonology.